

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27-9-788(497.4)"15/17"

Prejeto: 12. 7. 2017

ČLANKI IN RAZPRAVE
ARTICLES AND PAPERS

Redovne province na Slovenskem kot povezovalke prostorov od konca 16. stoletja do Jožefa II.

LILIJANA ŽNIDARŠIČ GOLEC

doc. dr., višja svetovalka – arhivistka

Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: lilijana.znidarsic@gov.si

Izvleček

Prispevek usmerja pogled v tiste redove in samostane na Slovenskem, ki so oblikovali oziroma sestavljali redovne province v obdobju od konca 16. stoletja do začetka osemdesetih let 18. stoletja. V ospredju so vprašanja o provincijskih mejah in njihovih spremembah ter povezavah med samostani na provincijski ravni. Izpostavljeni so geografska razsežnost provinc, politično ozadje spreminjanja provincijskih ozemelj glede na deželne oziroma državne meje, vzgojno-izobraževalne vezi v provincah frančiškanov, kapucinov in jezuitov, pa tudi večetničnost in večjezičnost posameznih provinc in redovnih skupnosti. Ob nekaj zgledih razprava posebej opozarja na povezovalno vlogo provinc na področjih verske pobožnosti in upodablajoče umetnosti.

Abstract

CREATING TERRITORIAL AND OTHER CONNECTIONS. THE ORDERS' PROVINCES IN SLOVENIA FROM THE END OF THE 16TH TO THE LATE 18TH CENTURIES

This paper offers insight into the religious orders and the communities belonging to various provinces in the Slovenian (ethnic) territory between the end of the 16th century and the beginning of the 1780s. The main focus lies on the issues regarding provincial borders and their changes as well as on the connections among communities within individual provinces. Special attention is given to territorial dimensions of provinces, the political background of territorial changes, the educational links within the Franciscan, Capuchin and Jesuit provinces, and to certain aspects of multi-ethnicity and multilingualism at the provincial and the individual community levels. Providing some examples, the study also emphasizes the connecting role of provinces in the fields of religious piety and visual arts.

Ključne besede:

redovi,
redovne province,
samostani,
Slovenija,
zgodnji novi vek,
prostori

Key-words:

religious orders,
orders' provinces,
religious
communities,
Slovenia, Early
Modern Times,
territorial
connections,
cultural
connections

Če v naslovu podani časovni okvir ne potrebuje posebnega uvodnega komentarja, pa je ta potreben pri zemljepisni oznaki »na Slovenskem« kot tudi pri besedni zvezi »redovne province« in izrazu »prostor« oziroma »prostori«. Redovne province, tj. skupnosti samostanov istega reda na nekem ozemlju,¹ so namreč v preučevani dobi še vedno obsegale območja, ki so spadala v različne dežele oziroma države. Oznaka »na Slovenskem« zato predvsem zadeva postojanke različnih redov na slovenskem (etničnem) ozemlju, hkrati pa vključuje širši teritorij, kolikor to zahteva tematika prispevka. Pri tem moramo upoštevati, da vsi redovi niso poznali delitve na province ali kako drugače imenovane ozemeljsko-upravne enote, kot so balije pri nemškem viteškem redu ali priorati pri malteškem viteškem redu.² Lastnih provinc niso imele ženske redovne skupnosti, delujoče na Slovenskem v celotnem obravnavanem obdobju ali le v delu obravnavanega obdobja: klarise, dominikanke, avguštinke, uršulinke in celestinke.³ Teritorialne členitve prav tako nista poznala redova benediktincev in cistercijanov, pri čemer cistercijanski samostani niso bili povsem avtonomni, ampak v nekaterih stvareh navadno podrejeni tisti cisterci, iz katere so prišli njihovi prvi menihi.⁴ Po smernicah *Tridentinskega koncila* (1545–1563)⁵ so sicer tako pri cistercijanih kot benediktincih nastajale t. i. kongregacije,⁶ vendar te v primerjavi s provincami, ki jim je ta razprava namenjena, niso bile organizirane hierarhično oziroma centralistično.⁷ Dodati je treba, da so imele province manjši pomen pri redovih, katerih člani so bili v skladu s »stabilitas loci« vezani pretežno na en samostan, kot na primer kartuzijani.⁸ Veliko pomembnejše so bile province za frančiškane, kapucine in jezuite, nekoliko manj za minorite.⁹ Kar zadeva izraz »prostori«, temelji uporaba množinske oblike na dejstvu, da so province delovale povezovalno v različnih pogledih: geografskem, jezikovnem in etničnem, cerkvenopolitičnem in verskem oziroma duhovnem, vzgojnem in izobraževalnem ter širšem kulturnem pogledu. Z največkrat izrazito politično motiviranimi spremembami provincijskih meja je sicer prihajalo tudi do »razvezovalnih« učinkov, pri čemer pa so nastajale nove vezi. Ker kolikor toliko natančen prikaz samostanov na naših tleh, provinc, v

¹ Prim. Schwaiger: *Mönchtum*, str. 370–371.

² Schwaiger: *Mönchtum*, str. 379–380.

³ Tesnejše povezave s člani in provincialnimi vodstvi moške veje svojega reda so sicer gojile klarise in dominikanke. O vprašanju duhovne oskrbe in posebej vpliva Avstrijske minoritske province na klariški samostan v Mekinjah na primer Hančič: *Klarise*, str. 228–229. O vezeh, vzpostavljenih v srednjem veku med samostanoma dominikank v Studenicah in Marenbergu (Radlje ob Dravi) ter dominikanci na Ptuju oziroma v Brežah (Friesach) na Koroškem glej Ambrožič: *Prvih 1000 let*, str. 176–178. Glede navzočnosti avguštink, uršulink in celestink na Slovenskem v zgodnjem novem veku prim. Žnidaršič Golec: *Redovništvo*, str. 306–307, 322.

⁴ Izjemo od pravila predstavlja cisterca v Stični, nad katero je imel nadzor samostan Rein pri Gradcu kljub dejstvu, da so prvi stiški redovniki po vsej verjetnosti prišli iz Morimonda v Franciji. Prim. Mlinarič: *Stiška opatija*, str. 35–36, 38–39.

⁵ *Dekrete der ökumenischen Konzilien* 3, str. 779, Caput VIII/Kapitel 8 (Bildung von Ordenskongregationen), 25. seja, leto 1563. Smernice se nanašajo na samostane »pod neposredno zaščito in vodstvom« Svetega sedeža.

⁶ Pri cistercijanih je leta 1624 denimo zaživela Zgornjenemška kongregacija, ki je združevala moške in ženske samostane v južni Nemčiji, Švici in Alzaciji. Več zanimivih prispevkov v zvezi s procesoma centralizacije in »regionalizacije« reda od konca 16. stoletja naprej prinaša zbornik *Zisterzienser*. Med kongregacijami benediktincev zasluži izrecno omembo leta 1641 ustanovljena Salzburška kongregacija. Ta je povezala benediktinske opatije na ozemlju tedanje salzburške nadškofije, med katere je sodila tudi opatija Št. Pavel v Labotski dolini (St. Paul im Lavanttal). Prim. Hermann: *Die Salzburger Kongregation*, str. 567–590.

⁷ Glede centralizacijskih in teritorializacijskih premikov, do katerih je prišlo pri cistercijanih in benediktincih na podlagi navodil Tridentinskega koncila, glej prejšnjo opombo. Prim. Schwaiger: *Mönchtum*, 102–103, 464–466.

⁸ Prim. Schwaiger: *Mönchtum*, str. 415–416; <http://www.kartuzija-pleterje.si/slo/duhovnost.html>.

⁹ Več o tem v nadaljevanju razprave.

katere so bili vključeni, in njihovih povezovalnih vlog občutno presega revijalno objavo, se jedro prispevka omejuje na pregledno predstavitev dejstev in zgovornejših zgledov iz literature in virov.

Začnimo s kartuzijani. Ti so ob koncu 16., za redovništvo posebej kritičnega stoletja na Slovenskem, izgubili dva od štirih samostanov – ostali so brez Jurkloštra na Štajerskem (1591) in Pleterij na Kranjskem (1595),¹⁰ obdržali pa postojanki v štajerskih Žičah in kranjski Bistri. Obe kartuziji sta pripadali obsežni Zgornjenemški provinci, »Provincia Alemaniae superioris«, ki je po letu 1650 poleg Žič in Bistre obsegala kartuzije Mauerbach, Gaming in Aggsbach v Spodnji Avstriji, Brno in Olomouc na Moravskem, Valdice oziroma Jičín na Češkem, Gidle in Gdansk (Kartuzy) na Poljskem ter danes belorusko Biarozo (Bereza/Byarosa).¹¹ Z izjemo zadnjih treh, ki so ugasnile v letih 1772, 1826 in 1831, je vse druge razpustitev doletela leta 1782.¹² Povezave med samostani so bile že zaradi načelne vezanosti kartuzijanskih menihov na samostansko celico manj intenzivne. Vendar so posamezni menihi bodisi po svoji funkciji bodisi iz drugih razlogov razmeroma veliko potovali. Jakob Kloppe, po rodu iz grofije Glatz (Kladsko) v Šleziji, ki je kartuzijo Bistra vodil v letih 1720–1743,¹³ je kot večletni pomočnik glavnega vizitatorja in nato kot glavni vizitator Zgornjenemške province vizitiral postojanke na ozemlju celotne province – razen lastne bistrške, ki sta jo vizitirala priorja iz Spodnjenemške province.¹⁴ Ne tako redko srečamo med kartuzijanskimi menihi poleg tega goste, »hospites«, bivajoče v tej ali oni postojanki province. Celjan Bernard Šipeč je po redovnih zaobljubah v Žičah v letu 1683 »gostoval« denimo v Bistri, Mauerbachu in Aggsbachu.¹⁵ Iz ene hiše v drugo se je pogosto selil Bavarec Marija Jožef Schemel, ki je leta 1626 naredil zaobljube v Žičah, opravljal službo prokuratorja v Bistri in Jičínu, nato večinoma krajša obdobja (znova) bival v Bistri in Mauerbachu, umrl pa v »matičnih« Ži-

Samostani z letnicami prve omembe ali ustanovitve v širšem slovenskem prostoru pred razpustitvami Jožefa II. (Slovenski zgodovinski atlas, Ljubljana 2011, str. 84). Zaradi koncepta atlasa pogrešamo redovne postojanke na ozemlju onstran slovensko-hrvaške meje na vzhodu in jugu.

¹⁰ Prim. Milkowicz: *Die Klöster*, str. 149–150 (Pleterje); Kovačič: *Zgodovina*, str. 127–128 (Jurklošter).

¹¹ Prim. seznama kartuzij Zgornjenemške province v Mlinarič: *Kartuzija Bistra*, str. 245–246 in *Nouvelle bibliographie Cartusienne* 3 (13. Province d'Allemagne Supérieure). Kartuzija pri Gdanku (Domus Paradisi beatae Mariae) je bila Zgornjenemški provinci dodeljena v drugi polovici 17. stoletja, prej je spadala v Saško provinco. Glej prejšnjo opombo.

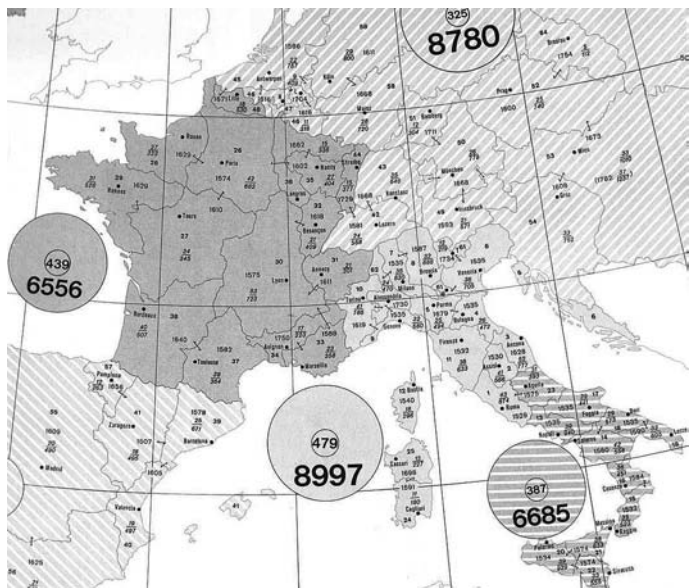
¹² Mlinarič: *Kartuzija Bistra*, str. 345–346.

¹³ Mlinarič: *Kartuzija Bistra*, str. 347–349.

¹⁴ Umrl je kot prokurator žičkega samostana leta 1728. Mlinarič: *Kartuzija Bistra*, str. 308, 507.

čah konec leta 1677.¹⁶ Med letoma 1658 in 1660 je živel v Spodnjenemški provinci, v samostanu Buxheim na Švabskem, kamor je bil poslan za župnijskega vikarja.¹⁷

Bolj ali manj trdne vezi z »nemškim« severom so do srede 16. stoletja obstajale tudi pri dominikanskih samostanih na Ptuj in v Novem Kloštru pri Celju. Samostana sta v Nemško provinco, »Provincia Teutoniae«, spadala do leta 1702, ko sta bila skupaj z drugimi samostani na avstrijskih tleh pridružena Ogrsko-avstrijski provinci.¹⁸ Do resnejšega rahljanja vezi je sicer prišlo že več desetletij prej; v prvi polovici 17. stoletja je nastala kongregacija dominikanskih postojank na Štajerskem in Koroškem, ki je bila nekaj časa del Ogrske province. Dokončno izločitev iz nje je v letu 1702 spodbudilo oblikovanje kongregacije za samostane v Alzaciji (1690), potem ko je to pokrajino v sedemdesetih letih 17. stoletja zasedel Ludvik XIV.¹⁹ Teritorialne spremembe redovnih provinc so pač večinoma sledile prizadevanjem vladarjev, da bi cerkvene meje, škofijske in druge, čim bolj uskladili z mejami svojih ozemelj. V notranjeavstrijskih deželah Štajerski, Koroški, Kranjski in Goriški sta se kot deželna kneza v tem pogledu angažirala Ferdinand III. (1637–1657) in predvsem Leopold I. (1658–1705), v povezavi s prestativijo kapucinskega samostana v Gorici iz Beneške province v Štajersko provinco pa že leta 1609 Ferdinand II.²⁰ Temu po drugi strani ni uspelo pridobiti frančiškanskega samostana v Ljubljani za Avstrijsko provinco; spor med to in Bosansko-hrvaško provinco v letih 1611–1615 je vrhovno vodstvo reda razrešilo v korist Bosansko-hrvaške province.²¹ Med spremembe, ki so jih podprli ali zapovedali deželni knezi, sodi tudi pridružitve servitskih samostanov Devin (Duino) in Gradišče ob Soči (Gradisca d'Isonzo) Tirolski provinci pod Marijo Terezijo leta 1769.²² Provinca s središčem v Innsbrucku je nastala v zgodnjem 17. stoletju na temelju t. i. nemške observance reda, v njej sta bila tudi samostana pri Mariji v Logu (Maria Luggau) in v Kočah (Kötschach) na Koroškem.²³

Kapucinske province v Evropi od 16. do 18. stoletja. (Atlas zur Kirchengeschichte, Freiburg im Breisgau 2004,² str. 79, izsek). Beneška provinca je označena s številko 6, Štajerska provinca pa s številko 54.

¹⁶ Mlinarič: *Kartuzija Bistra*, str. 285, 292, 507.

¹⁷ O funkciji prokuratorja in Schemlovem angažmaju v dušnem pastirstvu Mlinarič: *Kartuzija Bistra*, str. 285.

¹⁸ Mlinarič, Curk: *Dominikanski samostan*, str. 142–144.

¹⁹ Prim. <http://www.dominikaner.de/provinzgeschichte.php>.

²⁰ Benedik: *Kapucinske teološke šole*, str. 278. Prim. *Atlas zur Kirchengeschichte*, str. 79 (Beneška provinca je označena s številko 6, Štajerska provinca pa s številko 54).

²¹ Škofljanec: *Provinca*, str. 62.

²² Prim. SI AS 7, šk. 266, Eccl. S-8-1.

²³ Prim. Lavrič: *Velike Marijine bratovščine*, str. 146–147.

Če se vrnemo k dominikancem in zgoraj omenjenim posegom v provincijske meje tega reda, je treba poudariti, da sta Ferdinand III. in Leopold I. nosila tudi ogrsko kraljevsko krono – prvi od leta 1625 in drugi od leta 1655 – in da je bilo zato oblikovanje Ogrske oziroma Ogrsko-avstrijske province zanju sprejemljiva rešitev. Za formiranje province, omejene na avstrijske dedne dežele, v katerih sta oba izvajala deželno knežjo oblast, je bilo dominikanskih samostanov preprosto premalo. Sicer pa habsburških deželnih knezov (in njihovih funkcionarjev) ni motila le vpetost »njihovih« samostanov v province s središči na tujem, ampak tudi delovanje tujih redovnikov v njihovih deželah. Vpliv tujcev »laške krvi« naj bi bil posebej kvaren prav v štajerskih dominikanskih skupnostih. Pismo Ferdinanda III. generalnemu magistru dominikancev iz leta 1651 vidi zlasti v Italijanih, ki so zasedali predstojniška mesta, glavnega krivca za slab gmotni in siceršnji položaj tega reda na Štajerskem.²⁴ Kaj pa provincijska pripadnost dominikanske skupnosti v Kopru,²⁵ mestu v beneški Istri? Ta je od šestdesetih let 17. stoletja skupaj s skupnostmi v Čedadu (Cividale del Friuli), Rozaču (Rosazzo), Farri (Farra d'Isonzo), na beneškem otoku San Secondo in pri cerkvi sv. Marije rožnega venca v Benetkah pripadala Kongregaciji bl. Jakoba Salomona, nastali kot posledica t. i. druge reforme v delu samostanov Beneške province sv. Dominika, »Provincia Sancti Dominici Venetiarum«.²⁶ Postojanke, ki jih je kongregacija ustanovila na novo, so segale vse do Grčije.²⁷

Pod Leopoldom I. so spremembo pripadnosti provinci poleg dominikancev na Ptuju in v Novem Kloštru doživeli še minoriti v Gorici, Trstu in Grljanu (Grignano) pri Trstu ter bosonogi karmeličani na Kostanjevici pri Gorici. Kostanjeviški konvent, ustanovljen nekaj desetletij prej, je po letu 1702 skupaj z drugimi konventi reda na avstrijskih tleh sestavljal novoustanovljeno Avstrijsko provinco. Čeprav je šlo za »domačo« provinco in za okrepitev povezav znotraj avstrijskih dežel, je kostanjeviška skupnost s precejšnjim deležem redovnikov z območij pod beneško oblastjo vladarjem iz habsburške hiše še nekaj časa ostajala trn v peti.²⁸ Bosonogi karmeličani so v splošnem živeli dokaj odmaknjeno življenje, vendar so s pastoralno oskrbo romarjev na Sveto goro pomagali tkati vezi med ljudmi iz različnih krajev in dežel.²⁹ Zgoraj navedene minoritske samostane je sprememba provincijske pripadnosti doletela na pritisk Leopolda I. Vsi trije so v šestdesetih letih 17. stoletja postali del Štajersko-koroške province; pred spremembo je goriški samostan pripadal provinci Padova, tržaški in grljanski pa provinci Dalmacija.³⁰

Samo ime province, ne pa njenih meja, so ob koncu 17. in v začetku 18. stoletja zamenjali frančiškani province »Bosna, Hrvaška in Kranjska«.³¹ Zaradi razcveta njenih postojank na Kranjskem in osebne zavzetosti dela frančiškanov se je leta 1688 provinca preimenovala kar v Provincio Kranjsko. Ustreznejše ime glede na svojo strukturo je dobila dvajset let pozneje, leta 1708, in sicer Provincia sv. Križa, Hrvaška in Kranjska.³² Ne glede na veljavno različico imena kaže provinca drugačno, do zadnje tretjine 17. stoletja živahneje spreminjajočo se podobo kot večina drugih redovnih provinc s samostani na Slovenskem. Če so se meje provinc, skupaj z njimi pa tudi težišča povezav po večini pomikali proti

²⁴ Mlinarič, Curk: *Dominikanski samostan*, str. 142. Prim. Žnidaršič Golec: *Redovništvo*, str. 317.

²⁵ Tu moram opozoriti na napačno lociranje samostana dominikancev v Piran v moji razpravi iz leta 2014 (Žnidaršič Golec: *Redovništvo*, str. 307).

²⁶ De Rubeis: *De Rebus Congregationis*, str. 86–87.

²⁷ Prim. <http://www.domenicani.it/chi-siamo/ordine/provincia/la-storia/>. O poznosrednjeveški vključenosti koprškega samostana v provinco Spodnja Lombardija, »Provincia Lombardiae inferioris«, Mileusič: *Beneška dediščina*, str. 21–23.

²⁸ Prim. Seražin: A »Venetian«, str. 101.

²⁹ Seražin: *Samostanska cerkev*, str. 67–68.

³⁰ Žitko: *Zgodovina samostana*, str. 49.

³¹ To ime je bilo v veljavi od leta 1631.

³² Škofljanec: *Red manjših bratov*, str. 42–52.

jugu in vzhodu, se je območje frančiškanske province zaradi ekspanzije Osman-skega cesarstva premikalo proti severu. Okrog leta 1600 je provinca sv. Križa štela osem redovnih hiš – v poznem srednjem veku jih je bilo še več deset – tj. Trsat (od 1464), Senj (od 1473), Brdovec (od 1527), Radakovo (od okrog 1530), Sv. Lenart – Kotari (od 1531), Novo mesto in Pazin (od 1559 oziroma 1560), Sveta Gora (od 1565). V 17. stoletju se jim je pridružilo šest postojank: leta 1610 Samobor, 1615 Ljubljana (formalno sicer že 1559), 1627 Kamnik, 1633 Nazar-je, 1641 oziroma 1658 Karlovec in 1659 Brežice. Še dve manjši spremembi so provinci prinesla dvajseta leta 18. stoletja: leta 1723 je status samostana dobila frančiškanska rezidenca na Jastrebarskem oziroma Jaski, leta 1727 pa so se v Klanjec preselili frančiškani iz Radakovega. V političnoteritorialnem pogledu se je provinca sv. Križa razprostirala na zahodnem obrobju Banske ali Civilne Hrvaške, medtem ko je imela v notranjeavstrijskih deželah več samostanov na Kranjskem, enega v Goriški grofiji in dva na Štajerskem. Pomembna pridobitev za to t. i. drugo vejo manjših bratov je bil zlasti samostan v Karlovcu, središču Vojne krajine, na ozemlju katere je stal tudi samostan v Senju. Premik proti se-veru na poseben način izpričuje selitev središča province s Trsata v Ljubljano najpozneje v začetku druge polovice 17. stoletja. K temu so pripomogli porast števila nehrvaških članov province, boljše varnostne in gmotne razmere v slo-venskih deželah ter »okolje upravnega središča Kranjske«.³³

Še veliko obširnejša od frančiškanske province sv. Križa je bila jezuitska Avstrijska provinca s sedežem na Dunaju, ki je v času razcveta segala od Passaua do Užhoroda v današnji Ukrajini na severu in od Reke do Brašova v današnji Ro-muniji na jugu.³⁴ Na slovenskem (etničnem) ozemlju je imela provinca kolegije v Trstu, Gorici, Ljubljani, Celovcu in po letu 1757 (1758) v Mariboru.³⁵ Svetni vla-darji celotnega območja province so bili Habsburžani – bodisi kot deželni knezi bodisi kot kralji, hkrati pa večinoma tudi kot cesarji Svetega rimskega cesarstva, v mejah katerega je bil velik del provincijskega ozemlja. O živahnosti povezav med kolegiji na ravni province pričajo biografije številnih jezuitov. S študijskimi in poklicnimi postajami Dolenjca Janeza Čandka (okrog 1581–1624), Ljubljan-čana Janeza Ludvika Schönlebna (1618–1681) in Korošca Ožbalta Gutsmana (1725–1790) lahko ponazorimo »mreženje« kolegijev znotraj Avstrijske pro-vince.

Janez Čandek (Čandik) iz Višnje Gore, znan po prvem katoliškem lekcio-narju v slovenskem jeziku iz leta 1612,³⁶ je t. i. drugo probacijo ali noviciat³⁷ opravi-l v Brnu (1600–1602), v letih 1603–1606 študiral filozofijo v Gradcu in nato do prihoda v Ljubljano (1608) poučeval najprej gramatiko in potem sintakso v Jindřichůvem Hradcu. Tako Brno kot Jindřichův Hradec sta sicer nedolgo zatem postala del Češke province, ustanovljene v letu 1622. Kot učitelj gramatike na jezuitski gimnaziji je Čandek v Ljubljani ostal do leta 1610, ko je odšel na študij teologije v Gradec, kjer je leta 1612 ali 1613 prejel tudi mašniško posvečenje. V kolegiju glavnega mesta Kranjske je spet deloval med letoma 1613 in 1620 in še v letih 1621–1624, vmes kakšno leto tudi v Celovcu, umrl pa je med negovanjem kužnih bolnikov v Gradcu.³⁸ Podobno razgibani poti sta imela v (srednje)evrop-

³³ Škofljanec: *Observanti*, str. 91.

³⁴ Prim. zemljevid(a) province na notranjih straneh obeh platnic v *Die Jesuiten*. Območje avstrijske Šlezije je bilo Avstrijski provinci priključeno leta 1755, pred tem je bilo del Češke je-zuitske province.

³⁵ V kontekstu povezav lahko izrecno omenimo tudi kolegij na Reki. Prim. Rajšp: *Die Mehrsprachigkeit*, str. 222.

³⁶ Čandek je lekcionar »Evangelia inu lystovi« pripravil skupaj s škofom Tomažem Hrenom. Aha-čič: *Zgodovina misli*, str. 17–18.

³⁷ Glej spodaj op. 41.

³⁸ Deželak Trojar: Čandik, Janez.

ski prostor trdno vpeti zgodovinar, teolog in govornik Schönleben³⁹ ter slovaropisec, slovničar, nabožni pisec in filolog Gutsman.⁴⁰ Kolegiji Avstrijske province, kjer je do izstopa iz reda leta 1653 živel in študiral ali predaval Schönleben, so bili poleg ljubljanskega še kolegiji na Dunaju, v Gradcu, Kremsu, Linzu, Passauu in Judenburgu.⁴¹ Gutsman, doma iz Oberwuchla pri Grabštanju (Grafenstein), pa se je izobraževal in do razpustitve reda leta 1773 deloval v Celovcu, Kremsu, na Dunaju, v Leobnu, Gradcu in Banski Bystrici (Banská Bystrica).⁴² Kakor Čandek in mnogi drugi jezuiti sta se tudi Schönleben in Gutsman v nekaterih (večjih) kolegijih mudila večkrat.

Preden se posvetimo tokovom znanja in izkušenj, ki so podobno, četudi morda manj intenzivno, tekli med samostani frančiškanskih in kapucinskih provinc, si oglejmo še nekaj podatkov o pripadnosti provincam pri do zdaj še nenavedenih redovih s skupnostmi na slovenskih tleh. Samostana avguštincev eremitov v Ljubljani in po letu 1665 oziroma 1669 pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah sta bila denimo del Avstrijske province, ki so jo od konca šestdesetih let 17. stoletja na severovzhodu oklepale postojanke Korneuburg, Dunaj in Lockenhaus na Gradiščanskem, na jugozahodu pa Reka. Na seznamu iz leta 1671 najdemo tudi redovni hiši v Velikovcu in na Muti.⁴³ Ljubljanska postojanka avguštincev diskalceatov – reformirane veje avguštincev eremitov – je predstavljala jugozahodno mejo Nemško-češke province, pri čemer je »nemški« del province na vzhodu segal na južno Moravsko oziroma v Šlezijo.⁴⁴ V začetku šestdesetih let 17. stoletja ob jugovzhodnem robu cesarstva vzpostavljeni samostan pavlincev v Olimju je vključevala Hrvaška provinca.⁴⁵ Avstrijska balija nemškega viteškega reda s sedežem na Dunaju je bila »provinca« komend v Veliki Nedelji, Beli krajini in Ljubljani, Veliki priorat Češka s središčem v Pragi pa komend malteškega viteškega reda v Melju pri Mariboru, na Polzeli in v Komendi na Gorenjskem.⁴⁶ Bolj kot zanimivost si v okviru tega prispevka zasluži omembo leta 1730 ustanovljena Spodnještajerska kongregacija t. i. puščavnikov (eremitov) s središčem v Mariagrünü pri Gradcu; malo pred razpustitvijo je funkcijo njenega predstojnika opravljal Abraham Zöhrer iz Maribora (1780–1781).⁴⁷

Pomemben delež k utrjevanju medsamostanskih vezi v mejah provinc je prispevala organiziranost priprave kandidatov za vstop v red in nadaljnjega t. i. notranjega šolanja redovnikov. Posebno v zvezi s frančiškani je na voljo veliko podatkov o pogostih premikih sedežev noviciata ter filozofskih in teoloških študijev,⁴⁸ ki so spodbujali ne le razvoj širšega kroga samostanov, ampak tudi stike med različnimi prostori na ravni province. Vzemimo za primer samostan v Brežicah, ki je kot študijska hiša Province sv. Križa, Hrvaška in Kranjska večkrat

³⁹ O geografskih in kulturno-duhovnih prostorih, ki so zaznamovali Schönlebnovo življenje in delo, jedrnat Deželak Trojar: Janez Ludvik Schönleben, str. 225–238.

⁴⁰ V povezavi z objavo odmevne Gutsmanove slovnice »Windische Sprachlehre« (1777) glej <http://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/8/1777-gutsman>.

⁴¹ Deželak Trojar: Janez Ludvik Schönleben, str. 226–227. Nadrobnejši prikaz Schönlebnove poti v jezuitskem redu (in v tej zvezi za jezuite značilnega »sistema« treh probacij) prinaša Deželak Trojar: *Janez Ludvik Schönleben*, str. 47–89.

⁴² Domej: Oswaldus Gutsman, str. 130.

⁴³ Habjanič: Avguštinski samostan, str. 76. Prav tam tudi o združitvi Štajersko-koroške province z Avstrijsko provinco na pobudo oziroma ukaz Ferdinanda III. v letih 1652–1653 in priključitvijo samostana na Reki leta 1669.

⁴⁴ Oppeker: Überlegungen, str. 48.

⁴⁵ O pavlinskih samostanih na Hrvaškem pregledno Kolarić: Historischer Überblick. O Hrvaški oziroma Hrvaško-avstrijski pavlinski provinci prim. Kuhn: *Die österreichische Provinz* (<http://www.elmarlkuhn.de/aufsätze-im-volltext/paulinerorden/die-oesterreichische-provinz>).

⁴⁶ Mlinarič: *Malteški viteški red*, str. 3.

⁴⁷ Allmer: Puščavniki, str. 6–8.

⁴⁸ O pomenu izraza »študij« (studium) – tudi »študije« (studia) – in »tristopenjskem izobraževalnem sistemu« pri frančiškanih Špelič: Visoko šolstvo, str. 203. Prim. Škofljanec: *Observanti*, str. 102.

dokumentiran v 18. stoletju.⁴⁹ Leta 1733 so iz Samobora v Brežice prestavili študij moralne teologije, v mesto ob Savi se je iz Samobora tedaj preselil tudi lektor (predavatelj) Albert Černe. Z izjemo nekaj let se je moralnoteološki študij v Brežicah nadaljeval vse do ukinitve redovnega šolstva pod Jožefom II.⁵⁰ V začetku sedemdesetih let 18. stoletja je brežiški samostan obenem postal ena od treh hiš v provinci, kjer je potekal študij filozofije. Pred tem in po letu 1774, ko sta se tja vrnila tudi lektorja Kapistran Gsund in Deodat Kamenšek, je bil sedež t. i. tretjega filozofskega študija v Klanjcu v Hrvaškem Zagorju.⁵¹ Pomembno vlogo vzgojno-izobraževalnega središča sta si v 17. stoletju pridobila frančiškanska samostana v Piranu (Bernardinu) in Kopru, ki sta sicer spadala v Dalmatinsko provinco.⁵² Od srede 17. do konca 18. stoletja je v piranskem samostanu sv. Bernardina domoval noviciat, v koprskem samostanu sv. Ane pa so potekala predavanja iz cerkvenega prava in teologije; teološki študij v Kopru je dobil status »generalnega študija« v prvi polovici 18. stoletja.⁵³

Noviciat in filozofski oziroma (moralno)teološki študij so glede na potrebe gostili tudi različni samostani kapucinskega reda v Štajerski provinci.⁵⁴ Kar zadeva študij filozofije, se leta 1693 omenjajo lektorji v treh hišah: Joahim iz Postojne v Celovcu, Salomon iz Voraua pri Lipnici (Leibnitz) na Štajerskem v Zagrebu ter Frančišek Marija iz Gradišča ob Soči v Gorici. V treh drugih hišah so tedaj poučevali tudi teologijo: Lenart iz Kočevja v Ljubljani, Gerald iz Gradca v Gradcu pri Sv. Antonu in Martin iz (Slovenske) Bistrice (*Bistricensis*) na Ptuju.⁵⁵ Manj kot sto let pozneje, leta 1769, je bil študij filozofije organiziran v šestih samostanih – v Gorici, Mariboru, Varaždinu, Zagrebu, Celju in Krškem, študij teologije pa v petih – v Ljubljani, Celovcu, Gradcu pri Sv. Janezu (Krstniku)⁵⁶ in pri Sv. Antonu ter na Ptuju.⁵⁷ Okrog trideset novincev iz različnih krajev je leta 1780 opravljalo noviciat v Novem mestu, Vipavskem Križu in v Brucku na Muri.⁵⁸ Če med kapucinskimi lektorji Štajerske province po okrog letu 1660 le redko srečamo osebe, ki izvirajo iz območij zunaj te province, pa nanje pogostejše naletimo v prvih desetletjih 17. stoletja, pri čemer je do leta 1608 obstajal še Češko-avstrijsko-štajerski komisariat.⁵⁹ Iz drugih provinc so pred sredo 17. stoletja v samostane svojega reda pogosto prihajali poučevati tudi drugi redovniki; italijanska dominikanca Pavel Merenda in p. Ambrozij iz Firenc sta na primer predavala pri sobratih na Ptuju.⁶⁰

Nasploh so v zgodnejših fazah protireformacije zaradi pomanjkanja redovnikov patri in bratje veliko svobodneje prestopali provincijske meje. V 17. stoletju pa se je ob ustalitvi razmer in zgoščevanju redovniških vrst vse bolj uveljavljalo načelo, naj redovniki delujejo v mejah domačih provinc. Že leta 1603 se je vodstvo minoritske province sv. Hieronima s sedežem na Cresu (pozneje v Padovi) – tej so med drugim pripadali minoriti v Piranu – odločneje zavzelo za prepoved sprejemanja bratov drugih provinc brez pisnega soglasja pristojnih provincialov.⁶¹ Za minorite iz habsburških dežel, tisti čas ne tako majhno skupi-

⁴⁹ Špelič: Visoko šolstvo, str. 212.

⁵⁰ Škofljanec: Kako so prišli, str. 79; Škofljanec: *Observanti*, str. 229 (prav tam tudi o drugih povezavah brežiškega samostana z bližnjimi hrvaškimi samostani in hrvaškim prostorom sploh).

⁵¹ Špelič: Visoko šolstvo, str. 212.

⁵² Škofljanec: *Observanti*, str. 282–283; Škofljanec: *Provinca*, str. 62.

⁵³ Škofljanec: *Observanti*, str. 283. Prim. Špelič: Visoko šolstvo, str. 204 (prav tam tudi o generalnem študiju sploh in njegovih začetkih v Ljubljani).

⁵⁴ Prim. Benedik: Kapucinske teološke šole, str. 278–284.

⁵⁵ Benedik: Kapucinske teološke šole, str. 285–286.

⁵⁶ Pri cerkvi, danes znani kot »Grabengkirche«.

⁵⁷ Benedik: Kapucinske teološke šole, str. 287.

⁵⁸ Prav tam, str. 287.

⁵⁹ Prav tam, str. 280–282.

⁶⁰ Ambrožič: Srednjeveško in novoveško, str. 62.

⁶¹ Maračič: Franjevci konventualci, str. 40.

no v istrskih samostanih, so bila od takrat naprej vrata dosti tesneje zaprta. Selitve znotraj province, na območju katere je redovnik stopil v red oziroma naredil zaobljube, so minorite sicer zaznamovale v skromnejši meri kakor frančiškane in kapucine.⁶² Raziskava je pokazala, da sta v Štajerski provinci s sedežem v Gradcu sredi šestdesetih let 18. stoletja v samostanu redovnih zaobljub ostajali okoli dve tretjini minoritskih patrov in skoraj vsi bratje laiki. Večjo mobilnost je opaziti pri predstojnikih minoritskih samostanov; gvardijan v Gradcu je prišel denimo iz Beljaka, ptujski iz Celja, od koder je bil tudi gvardijan v Slovenski Bistrici, celjski iz Maribora, gvardijan v Porpettu v Furlaniji pa s Ptuja.⁶³

Nadregionalni obseg je provincam s samostani na slovenskih tleh dajal močan večetnični in večjezični pečat. To je še zlasti vidno pri redovih, ki so se intenzivneje posvečali pastoralni. Za t. i. slovenske pridigarje in spovednike so skušala provincialna (in hišna) vodstva posebej poskrbeti na mejnih etnično-jezikovnih območjih z večjim ali manjšim deležem slovensko govorečega prebivalstva. Sredi 18. stoletja so imeli minoriti takšne spovednike v Beljaku in Trstu, zaradi romarjev, ki so romali v Mariazell, pa tudi v Brucku na Muri.⁶⁴ Za poživitev verskega življenja so si s pridiganjem, katehezo in spovedovanjem po mestnih in podeželskih župnijah prav tako prizadevali t. i. ljudski misijonarji, izhajajoči predvsem iz vrst jezuitov in kapucinov. Pri jezuitih sta izhodiščno točko zanje predstavljali na primer skupnosti v Celovcu in Gorici, kjer je bilo poleg znanja nemščine in slovenščine pomembno tudi znanje italijanščine.⁶⁵ V kontekstu boja države proti prikritemu protestantizmu v času Marije Terezije je kot potujoči ljudski misijonar pretežno v slovenskem delu današnje avstrijske Koroške po letu 1761 deloval že imenovani Ožbalt Gutsman.⁶⁶ Kar zadeva kapucinski red, ne moremo mimo postojanke v Radgoni, od koder so posamezni kapucini odhajali v gornje Prekmurje in druge dele zahodne Ogrske.⁶⁷ Stik s hrvaškim prostorom in jezikom je opazneje zaznamoval »slovenske« frančiškane in pavlince, specifične etnično-jezikovne razmere so vplivale tudi na samostane različnih redov v habsburški Istri.

Kot je bilo poudarjeno že v uvodu, so province delovale povezovalno tudi v verskem oziroma duhovnem in širšem kulturnem pogledu. Povezave je prepoznati pri širjenju te ali one pobožnosti, med drugim v okviru raznovrstnih bratovščin. Frančiškanska provinca sv. Križa je t. i. škapulirsko bratovščino denimo vzpostavila pri svojih cerkvah v Ljubljani (1648), Novem mestu (1695), Brežicah (1702), Kamniku (1702) in Nazarjah (1706).⁶⁸ Izvorno je bila škapulirska bratovščina sicer ustanova karmeličanskega reda.⁶⁹ Med Mariji posvečenimi bratovščinami, ki so jih na Slovenskem širili redovniki, izstopajo še dominikanska bratovščina sv. Rožnega venca, servitska bratovščina Žalostne Matere božje in avguštinska bratovščina Marije Tolažnice.⁷⁰ Razne oblike češčenja Marije in svetnikov – zlasti redovnikov, kot je bil v Ljubljani in pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah posebej češčeni avguštinec Nikolaj Tolentinski⁷¹ – so seveda našle svoj izraz tudi v likovni umetnosti. Najkakovostnejše freske pavlinca Janeza Krstni-

⁶² Prim. Škofljanec: *Provincia*, str. 67.

⁶³ Mlinarič: *Zgodovina samostana*, str. 109–110. Postojanka v Porpettu jugozahodno od Palm nove je bila Štajersko-koroški provinci priključena leta 1745. Porpetto (Castelporpetto) je bil v habsburških rokah od sklenitve miru z Benečani v Wormsu leta 1521.

⁶⁴ Mlinarič: *Zgodovina samostana*, str. 110.

⁶⁵ Ferlan: *L'Istruzione*, str. 154–155.

⁶⁶ Domej: *Oswaldus Gutsman*, str. 130–131.

⁶⁷ Prim. Benedik, Kralj: *Kapucini*, str. 27, 30; Škafar: *Prispevek*, str. 25–26.

⁶⁸ Lavrič: *Velike Marijine bratovščine*, str. 137.

⁶⁹ Lavrič: *Velike Marijine bratovščine*, str. 136–137.

⁷⁰ Lavrič: *Velike Marijine bratovščine*, str. 119.

⁷¹ Sv. Nikolaju Tolentinskemu so bosonogi avguštinci v Ljubljani posvetili svojo mrliško kapelo in pri njej ustanovljeno bratovščino za rajne. S kipom v naravni velikosti so ga sredi 18. stoletja počastili avguštinci eremiti pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah.

Iluzionistična poslikava pavlinca Ivana (Johanna) Rangerja v Marijini cerkvi v Olimju iz let 1739–1740, ko je cerkev pripadala pavlinskemu redu.

ka Rangerja (1700, Götzens pri Innsbrucku – 1753, Lepoglava) so se denimo ohranile na severozahodu Hrvaške in v Olimju, tj. na ozemlju Hrvaške province pavlinskega reda.⁷² Po drugi strani se vplivi ne glede na segment delovanja redovnikov niso ustavljali na provincijskih mejah, o čemer lepo pričata kartuzijanski koral⁷³ in kapucinska arhitektura.⁷⁴ Marsikaj je povezovalo tudi različne moške in ženske redove med seboj.⁷⁵

Pri spletnju vezi na raznih področjih so imeli posamezni samostani večjo ali manjšo vlogo. Po pomenu v tem smislu zagotovo izstopajo postojanke, v katerih je bil sedež province, sledijo jim praviloma postojanke, kjer sta potekala noviciat in redovna formacija oziroma študij, pri jezuitih poleg tega tudi gimnazijsko in univerzitetno izobraževanje. Nekateri samostani so bili pomembna vozlišča že po svoji personalni strukturi, neredko segajoči onkraj provincijskih ozemelj. V preučevani dobi se kot kraji, od koder so izvirali t. i. profesi kleriki kartuzije Žiče, navajajo na primer Würzburg, Königswinter, Trier, Bingen, Liège (Lüttich) in Kamenice na Češkem (Česká Kamenice), med žičkimi konverzi pa je srečati dva Francoza iz Toursa oziroma Pariza, dva Lotaringijca, po enega Burgundca in Moravana ter tri Čehe.⁷⁶ Tudi za samostan v Žičah sicer velja, da začnejo v njem po letu 1650 prevladovati redovniki iz notranjeavstrijskih dežel.⁷⁷ Ob tem je treba omeniti, da se sredi 17. stoletja v različnih skupnostih kot lektorji pojavljajo Irci, tako denimo v dominikanskem samostanu na Ptuj⁷⁸ in frančiškanskem samostanu v Ormožu,⁷⁹ ki je tedaj pripadal Slavonski kustodiji oziroma provinci sv. Ladislava.⁸⁰ Navzočnost irskih redovnikov je tisti čas izpričana tudi v Avstrijski provinci avguštincev eremitov s središčem v Gradcu.⁸¹ Večtlačna sestava redovnih skupnosti, ki je načelno

⁷² Mirković: Ivan Ranger, str. 127–163. Na dela t. i. frančiškanske podobarske delavnice v večjem delu samostanov hrvaškega območja province sv. Križa opozarja na primer Škofljanec: *Provincia*, str. 68.

⁷³ Šter: *Koralni rokopisi*, str. 149 sl.

⁷⁴ Martelanc: *Kapucinska arhitektura*.

⁷⁵ Člani enega reda so denimo večkrat pridigali v samostanskih cerkvah drugega reda. O tovrstnem sodelovanju frančiškanov in kapucinov v Novem mestu Škofljanec: *Observanti*, str. 173 (prav tam tudi o njihovem skupnem nasprotovanju naselitvi pavlincev v Stopičah).

⁷⁶ Mlinarič: *Kartuziji Žiče in Jurklošter*, str. 371, 384, 391, 394–395, 399, 416, 426, 432–435, 442–445, 520–542 (profesi kleriki), 542–546 (konverzi).

⁷⁷ Mlinarič: *Kartuziji Žiče in Jurklošter*, str. 394.

⁷⁸ Ambrožič: *Srednjeveško in novoveško*, str. 62.

⁷⁹ Špelič: *Visoko šolstvo*, str. 215.

⁸⁰ Prim. Škofljanec: *Observanti*, str. 51–54.

⁸¹ Habjanič: *Avguštinski samostan*, str. 75.

spodbujala raznovrstno povezovanje, pa je bila iz (cerkveno)političnih in drugih nagibov zlasti v mlajših obdobjih lahko dojemana tudi kot ovira.⁸² Leta 1782 je pavlinec Peter Lenart Nemanič, zakristan in pridigar v Olimju, škofu v Ljubljani denimo potožil, da mora že šestindvajset let prenašati »preganjanje« zato, ker ni Hrvat, ampak »samo Kranjec«.⁸³ Tovrstni konflikti so bili najverjetneje celo eden od razlogov za razpustitev olimskega samostana v letu 1783.⁸⁴ Kakor koli, razpustitev jezuitskega reda leta 1773 in val razpustitev znatnega dela samostanov v letih 1782–1787 sta redovno pokrajino na Slovenskem in redovništvo sploh močno osiromašila.⁸⁵ Dotakratne vezi so lahko le počasi zamenjale nove. Odlok Jožefa II. z dne 24. 3. 1781, ki je zadeval večji del slovenskega ozemlja, je bil jasen: redovne province naj vključujejo izključno samostane na ozemlju (nemških) dednih dežel.⁸⁶

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AS – Arhiv Republike Slovenije

SI AS 7, Deželno glavarstvo za Kranjsko, šk. 255, 266

OBJAVLJENI VIRI

Dekrete der ökumenischen Konzilien, Bd. 3, Konzilien der Neuzeit (ur. Josef Wohl-muth). Paderborn – München – Wien – Zürich: Ferdinand Schöningh, 2002.

Der Josephinismus. Ausgewählte Quellen zur Geschichte der thesesianisch-josephi-nischen Reformen (ur. Harm Klueting). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995.

LITERATURA

Ahačič, Kozma: *Zgodovina misli o jeziku na Slovenskem. Katoliška doba (1600–1758)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012.

Allmer, Norbert: Puščavniki in puščavnice na Spodnjem Štajerskem v 18. stoletju. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 84 (2013), št. 1, str. 5–20.

Ambrožič, Matjaž: *Prvih 1000 let krščanstva na Slovenskem*. Ljubljana: Teološka fakulteta, 2010.

Ambrožič, Matjaž: Srednjeveško in novoveško teološko izobraževanje v samo-stanskih skupnostih cistercijanov, kartuzijanov, avguštincev, dominikancev in trapistov. V: *Teološki študij na Slovenskem* (ur. Matjaž Ambrožič). *Acta ecclesiastica Sloveniae* 32 (2010), str. 33–68.

Atlas zur Kirchengeschichte. Die christlichen Kirchen in Geschichte und Gegenwart (ur. Hubert Jedin, Kenneth Scott Latourette, Jochen Martin). Freiburg im Breisgau: Her-der, 2004.

⁸² Prim. Beales: *Europäische Klöster*, str. 5.

⁸³ Bernhard: »... wie uneins«, str. 380.

⁸⁴ Bernhard: »... wie uneins«, str. 371–375.

⁸⁵ Prim. Žnidaršič Golec: Redovništvo, str. 323–324. Okrog dve desetletji mlajši od jožefinskega je bil francoski val razpustitev v tistem delu Istre, ki je bil do leta 1797 del ozemlja Beneške republike.

⁸⁶ SI AS 7, šk. 255, Eccl. O-7-1. Prim. *Der Josephinismus*, str. 237–239.

Benedik, Metod: Kapucinske teološke šole. V: *Teološki študij na Slovenskem* (ur. Matjaž Ambrožič). *Acta ecclesiastica Sloveniae* 32 (2010), str. 271–327.

Benedik, Metod, Kralj, Angel: *Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja Štajerska kapucinska provinca*. *Acta ecclesiastica Sloveniae* 16, Ljubljana 1994.

Bernhard, Günther: »... wie uneins, unruhig und gehässig die Geistlichen zu Ulmien sich ohnehin gegen einander betragen.« Zur Aufhebung des Pulinerklosters Olmje 1782–83. V: *Studia historica Slovenica* 2 (2002), str. 369–385.

Deželak Trojar, Monika: Čandik, Janez. V: *Enzyklopädie der slowenischen Kulturgeschichte in Kärnten/Koroška: von den Anfängen bis 1942*, Bd. 1 (A–I), str. 226–227.

Deželak Trojar, Monika: *Janez Ludvik Schönleben (1618–1681). Oris življenja in dela*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017.

Deželak Trojar, Monika: Janez Ludvik Schönleben v luči geografskih in duhovno-kulturnih prostorov. V: *Prostori slovenske književnosti* (ur. Marko Juvan). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, str. 225–243, 352.

Domej, Theodor: Oswaldus Gutsman SJ als Slawist. V: *Die Jesuiten in Innerösterreich. Die kulturelle und geistige Prägung einer Region im 17. und 18. Jahrhundert* (ur. Werner Drobesh in Peter G. Tropper). Celovec: Hermagoras/Mohorjeva, 2006, str. 128–141.

Ferlan, Claudio: L'istruzione a Gorizia in età moderna (secoli XVI–XVIII). V: *Cultura tedesca nel Goriziano* (ur. Liliana Ferrari). Gorizia: Istituto di storia sociale e religiosa, Udine: Forum, editrice universitaria Udinese, 2009, str. 145–164.

Habjanič, Oskar: Avguštnski samostan v Sv. Trojici v Slovenskih goricah v dobi baroka. V: *Kronika* 62 (2014), št. 1, str. 67–90.

Hermann, Friedrich: Die Salzburger Kongregation 1641–1808. V: *Die Reformverbände und Kongregationen der Benediktiner im deutschen Sprachraum* (ur. Ulrich Faust, Franz Quarthal). St. Ottilien: EOS Verlag, 1999, str. 567–590.

Die Jesuiten in Innerösterreich. Die kulturelle und geistige Prägung einer Region im 17. und 18. Jahrhundert (ur. Werner Drobesh in Peter G. Tropper). Celovec: Hermagoras/Mohorjeva, 2006.

Kolarić, Juraj: Historischer Überblick über die Pauliner in Kroatien. V: *Der Orden der Pauliner OSPE. Seine Geschichte – seine Aufgaben – seine Stellung* (ur. Julius Dirnbeck idr.). Eisenstadt: Burgenländisches Landesmuseum, 1984, str. 53–68.

Kovačič, Franc: *Zgodovina Lavantinske škofije. 1228–1928*. Maribor: Lavantinski kn. šk. ordinariat, 1928.

Kuhn, Elmar L.: *Die Österreichische Provinz des Paulinerordens*, <http://elmarkuhn.de/aufsätze-im-volltext/paulinerorden/die-oesterreichische-provinz/die-kloester/das-geistliche-wirken/>, 29. junij 2017.

Lavrič, Ana: Velike Marijine bratovščine na Slovenskem. Ikonografija bratovščin pod okriljem mendikantskih redov. V: *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti*. *Acta Historiae Artis* 21 (2016), št. 2, str. 119–167.

Maračić, Ljudevit Anton: *Franjevci konventualci u Istri u povodu 750. obljetnice smrti Bl. Otona iz Pule*. Pazin: Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“, 1992.

Martelanc, Tanja: *Kapucinska arhitektura v slovenskem etničnem prostoru do nastanka Ilirskih provinc* (doktorska disertacija). Maribor: [T. Martelanc], 2016.

Mileusnić, Zrinka: *Beneška dediščina na območju nekdanjega dominikanskega samostana v Koprju* (doktorska disertacija). Koper: [Z. Mileusnić], 2015.

Milkowicz, Wladimir: *Die Klöster in Krain. Studien zur österreichischen Monasteriologie*. Wien: Carl Gerold's Sohn, 1889.

Mirković, Marija: Ivan Ranger i pavlinsko slikarstvo. V: *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244–1786. Slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*. Zagreb: Globus, Muzej za umjetnost i obrt, 1989, str. 127–163.

Mlinarič, Jože: *Kartuzija Bistra*. Ljubljana: Družina, 2001.

Mlinarič, Jože: *Kartuziji Žiže in Jurklošter*. Maribor: Obzorja, 1991.

Mlinarič, Jože: *Malteški viteški red na Slovenskem s poudarkom na malteški postojanki (komendi) v Melju pri Mariboru od 13. stoletja do začetka 19. stoletja*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2008.

Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*. Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1995.

Mlinarič, Jože: Zgodovina samostana od ustanovitve do 1800. *Minoritski samostan na Ptuju 1239–1989* (ur. Jože Mlinarič, Marjan Vogrin). Ptuj [i. e.] Celje: Mohorjeva družba, 1989, str. 47–148.

Mlinarič, Jože, Curk, Jože: *Dominikanski samostan na Ptuju*. Ptuj: Zgodovinski arhiv na Ptuju, 2009.

Nouvelle bibliographie Cartusienne 3 (Maisons De L'ordre). Grande Chartreuse, 2005 (<http://www.cartusiana.org/files/NBC%203.pdf>).

Oppeker, Walpurga: Überlegungen zur Marienfrömmigkeit der Augustiner Barfüßer der deutsch-böhmischen Provinz. V: *Leben und Alltag in böhmisch-mährischen und niederösterreichischen Klöstern in Spätmittelalter und Neuzeit* (ur. Heidemarie Specht, Thomas Cernusak). St. Pölten, Brno: Diözesanarchiv St. Pölten, 2011, str. 46–85.

Rajšp, Vincenc: Die Mehrsprachigkeit bei den innerösterreichischen Jesuiten und ihre wissenschaftlichen Leistungen. V: *Die Jesuiten in Innerösterreich. Die kulturelle und geistige Prägung einer Region im 17. und 18. Jahrhundert* (ur. Werner Drobesch, Peter G. Tropper). Celovec: Hermagoras/Mohorjeva, 2006, str. 222–230.

Rubeis, Giovanni Francesco Bernardo Maria de: *De Rebus Congregationis Sub Titulo Beati Jacobi Salomonii in Provincia Sancti Dominici Venetiarum erectae*. Venetiis: Jo. Baptista Pasquali, 1751.

Schwaiger, Georg: *Mönchtum, Orden, Klöster von den Anfängen bis zur Gegenwart. Ein Lexikon*. München: C. H. Beck, 2003.

Seražin, Helena: A »Venetian« discalced Carmelite church in Habsburg lands. V: *Acta historiae artis Slovenica* 17 (2012), št. 2, str. 91–102.

Seražin, Helena: Samostanska cerkev na Kostanjevici pri Novi Gorici. V: *Acta historiae artis Slovenica* 5 (2000), str. 67–81.

Škafar, Vinko: Prispevek radgonskih kapucinov k ohranjanju slovenščine v 17. in 18. stoletju. V: *Zbornik soboškega muzeja* 7 (2003), str. 17–51.

Škofljanec, Jože: Kako so prišli in ostali. Brežiški frančiškani od naselitve do začetka 19. stoletja. V: *S patri smo si bili dobri. Tri stoletja brežiških frančiškanov*. Krško: Zavod Neviodunum, Ljubljana: Brat Frančišek, 2013, str. 63–88.

Škofljanec, Jože: *Observanti province sv. Križa in slovenske pokrajine od konca 15. do srede 18. stoletja* (doktorska disertacija). Ljubljana: [J. Škofljanec], 2008.

Škofljanec, Jože: Provinca v redovnih skupnostih manjših bratov notranjeavstrijskih dežel v zgodnjem novem veku. V: *Redovna umetnost in njen kontekst. Acta Historiae Artis* 20 (2015), št. 2, str. 57–70.

Škofljanec, Jože: Red manjših bratov (O. F. M.) in provinca sv. Križa. V: *Frančiškani v Ljubljani. Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja*. Ljubljana: Samostan in župnija Marijinega oznanjenja, 2000, str. 9–77.

Špelič, Miran: Visoko šolstvo v redu manjših bratov od ustanovitve vikarije – province sv. Križa do ustanovitve Univerze v Ljubljani. V: *Teološki študij na Slovenskem* (ur. Matjaž Ambrožič). *Acta ecclesiastica Sloveniae* 32 (2010), str. 199–270.

Šter, Katarina: Koralni rokopisi slovenskih kartuzij. V: *Zgodovina glasbe na Slovenskem* 1 (Od začetkov do konca 16. stoletja). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012, str. 137–218.

Zisterzienser zwischen Zentralisierung und Regionalisierung. 400 Jahre Fürstentum der Äbte treffen - Fürstentum Reformstatuten von 1595 bis 1995 (ur. Hermann Nehlsen, Klaus Wollenberg). Frankfurt: Peter Lang, 1998.

Žitko, Salvator: Zgodovina samostana od 17. do 19. stoletja. V: *Sedem stoletij minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu* (ur. France M. Dolinar, M. Vogrin), str. 41–63.

Žnidaršič Golec, Lilijana: Redovništvo na Slovenskem v zgodnjem novem veku. V: *Zgodovinski časopis* 68 (2014), št. 3–4, str. 304–330.

SUMMARY

CREATING TERRITORIAL AND OTHER CONNECTIONS. THE ORDERS' PROVINCES IN SLOVENIA FROM THE END OF THE 16TH TO THE LATE 18TH CENTURIES

In early modern Europe, the orders' provinces—territorial units comprising several communities of individual religious orders—covered areas that were part of different political entities. The paper focuses on the monasteries and convents operating in the Slovenian (ethnic) territory between the end of the 16th century and the beginning of the independent reign of Joseph II in 1780. The main attention is paid to the predominantly large provincial territories the communities of individual orders belonged to. During the period in question, provincial affiliation underwent several changes, in most cases according to the aspiration of the territorial duke to align ecclesiastical (provincial, diocesan etc.) and political (state) boundaries. In 1609, under Ferdinand II, the convent of the Capuchin friars in Gorizia was transferred from the »foreign« Venetian province to the »home« province of Styria, and in 1653, Ferdinand III decreed that the Augustine Hermits' monasteries of the Styrian-Carinthian province join the ones in the Austrian province. Under Leopold I, the monasteries of the Conventual Franciscans (Minorites) in Gorizia, Trieste, and Grignano near Trieste became part of the Styrian-Carinthian province (1668), while the Dominican convents in Ptuj and Novi Klošter became part of the Hungarian-Austrian province (1702). After 1702, the newly established Austrian province encompassed all the communities of Discalced Carmelite friars in the Austrian hereditary lands, including the community at Kostanjevica near Gorizia. In 1769, Maria Theresa ordered the incorporation of the Servite convents in Duino and Gradisca d'Isonzo into the province of Tyrol. Similar steps were taken by the authorities of the Republic of Venice, on the territory of which were located the monasteries in Koper, Izola, and Piran. Beside territorial dimensions, the ethnic and linguistic aspects are pointed out at the provincial and the individual community levels. Multi-ethnicity and multilingualism, characteristic of earlier periods, began to be considered an obstacle. In the Franciscan, Capuchin, and Jesuit provinces an important unifying role was played by the formation system with relocations of places housing religious novices and the philosophical and theological studies as well as by frequent relocations of their members. The suppression of the Jesuit order in 1773 and the Josephine dissolutions in 1782–1787 not only impoverished the religious »landscape«, but also severed many a tie in various fields, such as music, architecture and fine arts.